

Drgania sieci krystalicznej – FONONY

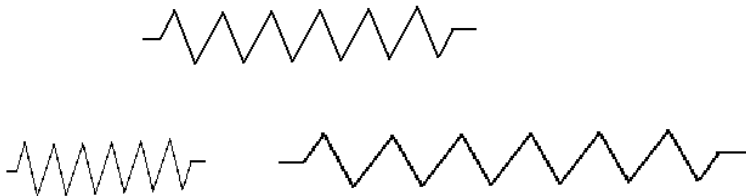
1. model klasyczny (niekwantowy)

a) model ośrodka ciągłego (model Debye'a)

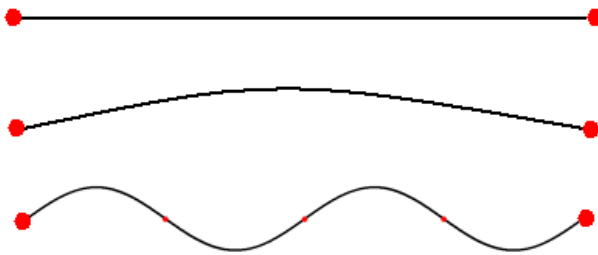
- przypadek jednowymiarowy - drgania struny

drgania mogą być podłużne (guma, sprężyna) i
dwie prostopadłe do siebie fale podłużne

podłużne:

poprzeczne

fale opisane przez równanie falowe:

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = \frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 u}{\partial t^2}$$

$u(x,t)$ - **odkształcenie**, v - prędkość rozchodzenia się odkształceń
(charakterystyczna dla danego ośrodka)

dla struny o długości L i usztywnionych końcach - fale stojące

$$u(x,t) = A \sin(kx) \cos(\omega t)$$

A – amplituda, $k = n\pi / L$, $n \lambda / 2 = L$,

(największe $\lambda/2 = L$; zauważmy zbieżność k z wektorem falowym dla swobodnych elektronów w 1D w studni o długości L)

liniowa zależność $\omega(k)$, $\omega = vk$, v – prędkość ($v = \lambda\omega/2\pi$)

ω - opisuje jak zmienia się u w ustalonym miejscu (x) w funkcji czasu t

k - opisuje jak wygląda periodyczne odkształcenie w przestrzeni dla zamrożonej chwili czasu t

w trójwymiarowym ośrodku sprężystym (3D), rozwiązanie dla fali biegnącej jest

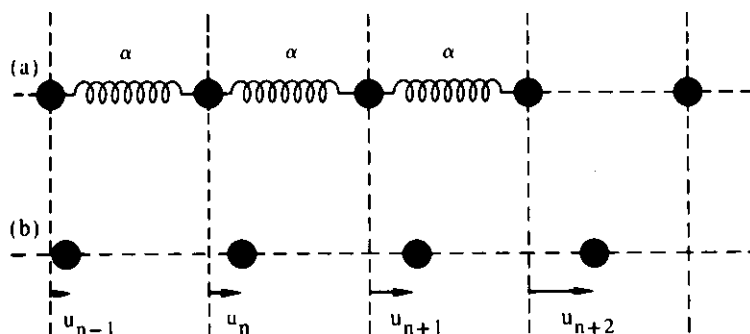
$$u(\mathbf{r}, t) = A \exp[i(\mathbf{k}\mathbf{r} - \omega t)]$$

(fale poprzeczne i podłużne mogą charakteryzować się innymi $\mathbf{V}$)

Model drgających węzłów atomowych (Born, Karman, Blackman)

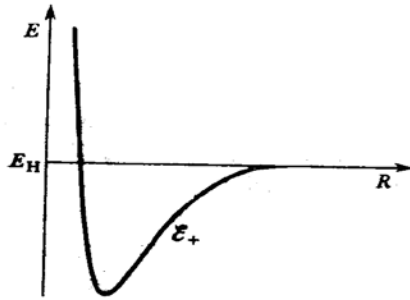
jednowymiarowa sieć monoatomowa (łańcuch 1D)

załóżmy drgania „podłużne”
drgający ruch atomów wokół położenia równowagi atomów

najważniejsze jest **przybliżenie HARMONICZNE**

energia oddziaływania dwóch jonów (np. H_2^+)

w otoczeniu położenia równowagi (tzn. dla małych wychyleń) można opisać za pomocą parabolii – oscylator harmoniczny;

energia potencjalna będzie zatem **kwadratową** funkcją wychylenia, a co za tym idzie – siła działająca na każdy (n-ty) węzeł będzie liniowo proporcjonalna do wychylenia,

tzn. będzie liniowo zależna od tego jak skrócą się lub wydłużą sąsiednie „sprężynki”

$$F_n = \alpha(u_{n+1} - u_n) + \alpha(u_{n-1} - u_n)$$

po wstawieniu do równania Newtona : **(A)**

$$m \frac{d^2 u_n}{dt^2} = \alpha[(u_{n+1} - u_n) - (u_n - u_{n-1})]$$

dla każdego $n = 0, 1, \dots, N$

możemy zażądać aby węzły brzegowe były nieruchome, lub wprowadzić **periodyczne warunki brzegowe**: $U(0) = U(N)$

rozwiązania szukamy w postaci

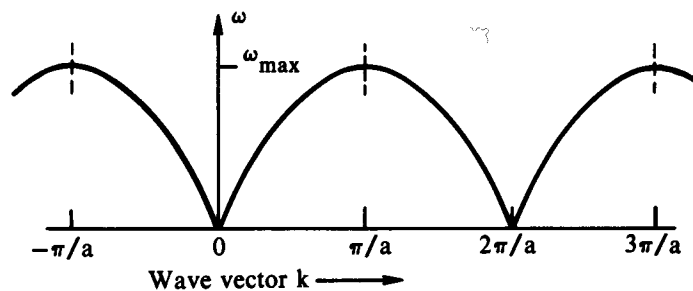
$$u_n = u * \exp[i (kna - \omega t)] \quad \text{(B)}$$

periodyczny warunek brzegowy ($kNa=2\pi n$) daje $k = 2\pi n / (Na)$
 a – odległość spoczynkowa między węzłami

wstawienie (B) do (A) daje

$$\omega = 2 \sqrt{\frac{\alpha}{m}} \left| \sin(ka / 2) \right|$$

(analogicznie dla drgań poprzecznych, inne α)

różnice w stosunku do modelu ciągłego ośrodka

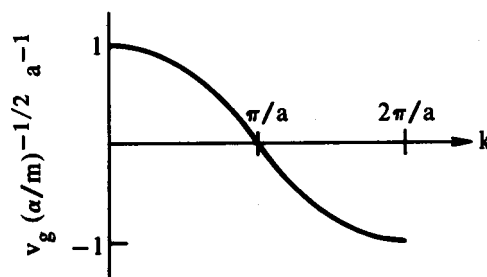
- $\omega(k)$ nie jest liniowe
- istnieje $\omega_{\max}$!

czym jest $\omega_{\max}$? jak wówczas drgają węzły ?

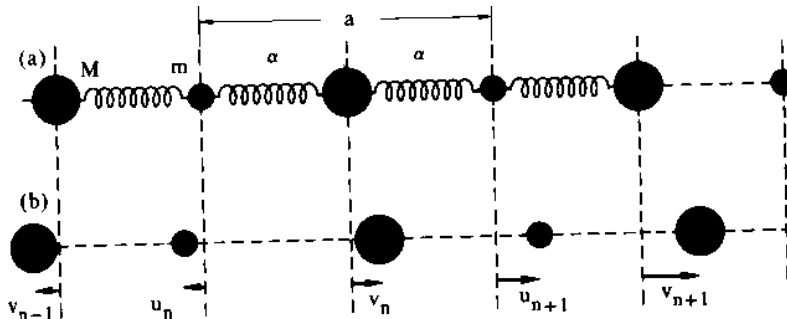
prędkość grupowa: $v_g = d\omega / dk$ - prędkość przemieszczania się paczki falowej (sygnału, wychylenia od położenia równowagi) jest teraz funkcją k

$$v_g = a \sqrt{\frac{\alpha}{m}} \left| \cos(ka/2) \right|$$

prędkość fali biegnącej o $\omega_{\max}$ jest = 0

1. jednowymiarowa sieć dwu-atomowa (łańcuch 1D z bazą)

- dwie różne masy : m , M
- N komórek elementarnych
- $2N$ atomów

niech:

U_n - wychylenie atomu o masie m

v_n - wychylenie atomu o masie M

załóżmy takie same stałe siłowe dla każdej „sprężyny”

równania wyglądają tak:

$$M \frac{d^2 v_n}{dt^2} = \alpha(u_{n+1} + u_n - 2v_n)$$

$$m \frac{d^2 u_n}{dt^2} = \alpha(v_n + v_{n-1} - 2u_n)$$

rozwiązania muszą mieć podobną postać jak poprzednio;
szukając w postaci

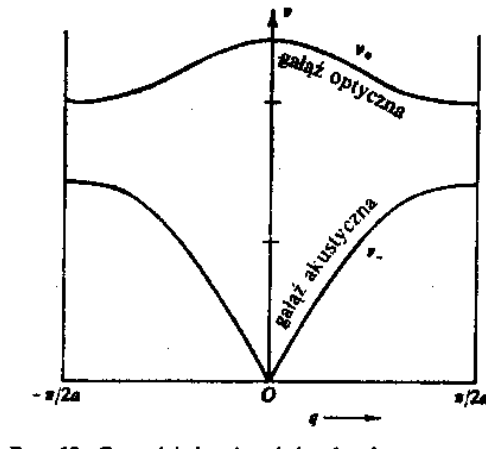
$$u_n = u \exp[i(2nka - \omega t)]$$

$$v_n = v \exp[i((2n + 1)ka - \omega t)]$$

wstawienie do równań da dwa rozwiązania na częstotliwość

$$\omega^2 = \alpha \left(\frac{m+M}{mM} \right) \pm \left[\left(\frac{m+M}{mM} \right)^2 - \frac{\sin^2(ka)}{mM} \right]^{1/2}$$

... cwiczenia ...

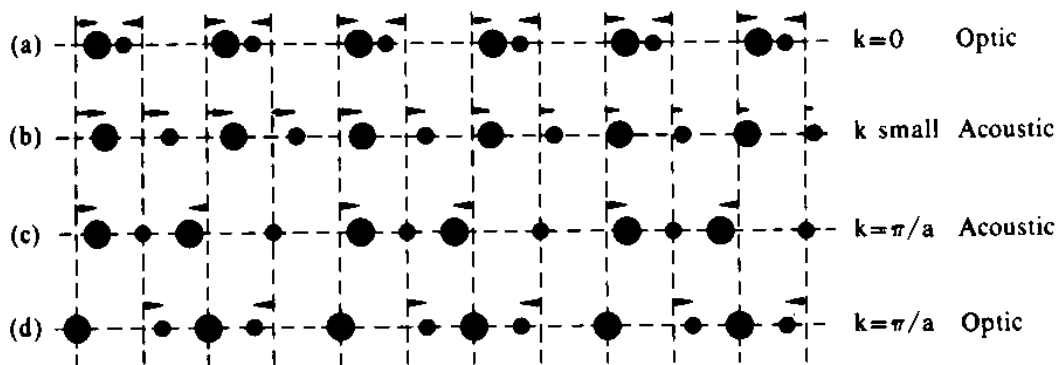

dwie gałęzie (pasma możliwych częstotliwości drgań):

- akustyczna - ($k \approx 0$) $u \approx v$
- optyczna - ($k \approx 0$) $mu = -Mv$

pamiętajmy, że pasma (podobnie jak dla elektronów) przy periodycznych warunkach brzegowych sprowadzają się z dużej liczby gęsto położonych wartości $\omega(k)$ [gęste ale dyskretne $k \rightarrow$ gęste ale dyskretne ω]

[dla $k \approx 0$, $\cos(ka) \approx 1 - (ka)^2/2$]

dla małych wychyleń:

drżania akustyczne (obydwa atomy w fazie)

drgania optyczne (jonowe wiązanie – drgający dipol elektryczny, drgania podobne do drgań oscylacyjnych molekuly dwu-atomowej – podczerwień)

$$k \approx 0 \text{ - gałąź optyczna } \omega \approx \sqrt{\frac{2\alpha}{\mu}}$$

(μ - masa zredukowana)

gałąź akustyczna

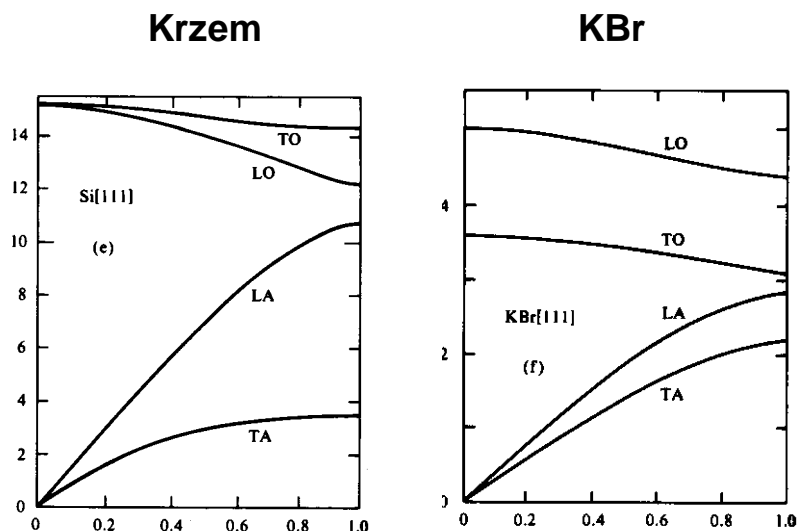
UWAGA! - WAŻNE (przy nadprzewodnictwie) –

$$\omega \approx \left(\sqrt{\frac{\alpha/2}{m+M}} \right) ka$$

zauważmy, że częstość drgań (tym samym też energia) zależą od masy jak $m^{-1/2}$

w rzeczywistych kryształach dla drgań każdego typu (akustycznego i optycznego) mogą być różne gałęzie dla modów poprzecznych i podłużnych (nomenklatura)

Przykłady

Kwantowanie fal sprężystych – fonony

Gdy mamy Z atomów w komórce elementarnej (numerujemy je indeksem s) to równania na ich wychylenia

$$M_s \ddot{\mathbf{u}}_s(\mathbf{k}) = - \sum_{s'} \mathbf{G}_{ss'}(\mathbf{k}) \mathbf{u}_{s'}(\mathbf{k})$$

szukając rozwiązań typu

$$\mathbf{u}_s(\mathbf{k}) = \mathbf{u}_s(\mathbf{k}) e^{i\omega t}$$

po wsatwieniu otrzymamy

$$\sum_{s'j'} \left\{ \mathbf{G}_{ss'}^{jj'}(\mathbf{k}) - \omega^2 M_s \delta_{ss'} \delta_{jj'} \right\} u_{s'}^{j'}(\mathbf{k}) = \mathbf{0} \quad (\text{XX})$$

j - składowe kartezjańskie

jest to układ równań na $3z$ niewiadomych (z atomów w komórce) rozwiązując dostaniemy

$3z$ wartości ω_i (zależnych od k)

te właśnie ω_i - to mody normalne

- oczywiście zależą od $\mathbf{k}$, $\omega_i(\mathbf{k})$

można pokazać, że energię całkowitą drgającej sieci, $E_{\text{kin}} + V$, w takim przybliżeniu HARMONICZNYM można zapisać jako

$$E = \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{k}, i} \left[\left| \frac{d\hat{\mathbf{u}}^{(i)}(\mathbf{k})}{dt} \right|^2 + (\omega_i(\mathbf{k}))^2 |\hat{\mathbf{u}}^{(i)}(\mathbf{k})|^2 \right] \quad (\text{XXX})$$

$\mathbf{u}$ – z daszkiem - oznacza rozwiązania (XX)

(XXX) – ma postać energii układu oscylatorów harmonicznyc

przechodząc do opisu kwantowego będziemy mieli

układ kwantowych oscylatorów harmoniczych (KOH)

z energią

$$E_s = \sum_{\mathbf{k}i} \left(n_{\mathbf{k}s}^i + \frac{1}{2} \right) \hbar \omega_i(\mathbf{k})$$

s - oznacza stan układu (KOH)

n_s - ilość **fononów** w stanie $\mathbf{k}, i$ (i – numeruje mod normalny)

.... trochę dodać o interpretacji kwazicząstek jako „wzbudzeń” ...